LAURENT ROPA*

Taħdita minn ĠORĠ PISANI

DONNU d-destin għażel dan id-distrett tax-Xagħra, mogħni b'tant sbuħija naturali mill-ħolqien, sabiex jiġbor fih dak kollu illi jista' jiswa sabiex ikabbar l-isem ta' din il-Gżira ċkejkna tat-Tliet Għoljiet u jagħmilha magħrufa fost il-ġnus tad-dinja.

Huwa sewwa sew f'din ix-Xagħra dejjem ħadra li jiġi l-barrani sabiex ifittex l-Għar leġġendarju tan-Ninfa Calypso, mifrux fuq is-sbuħija bla tarf tar-Ramla l-Ħamra. Hawnhekk ġew storiċi, poeti u letterati mid-dinja kollha sabiex jaraw din it-tifkira magħquda ma' dik l-opra kbira li ħarġet mill-ġenju tal-bniedem u li għadha tiddi bi ġmiel u splenduri sal-ġurnata tal-lum. Għar Calypso jibqa' jiġbed studjużi mid-dinja kollha mqanqlin mill-influwenza bla tarf li kellha fuq l-ispirtu tal-bniedem il-poeżija ta' Omeru u, speċjalment, il-poema epiku tiegħu l-Odissea li fiha tixgħel u tiddi l-leġġenda stupenda ta' Għar Calypso.

Hawnhekk jiġi wkoll il-barrani biex jitgħaxxaq bil-kostruzzjonijiet kolossali u meraviljużi taż-żmenijiet Neolitiċi, aktarx l-iktar famużi li hawn fil-Gżejjer Maltin. F'dan il-bini megalitiku tal-Ġgantija, il-barrani jilmaħ il-miraklu tal-ġenju tal-bniedem li, għalkemm kien igħix f'ċiviltà primittiva, ħallielna ħafna ħwejjeġ mostura li llum għadna, forsi, m'aħniex kapaċi biżżejjed biex inweġbuhom. Hawnhekk jiġi wkoll il-barrani biex jitgħaxxaq bl-egħġubijiet li ħadem l-ilma matul is-sekoli, f'dawk l-egħrien misterjużi ta' l-istallaktiti u l-istallagmiti fejn l-alabastru Għawdxi jilbes forom strambi u fantastiċi; jiġi biex jara dawn l-egħrien kurjużi li bħalhom fil-Gżejjer Maltin ma jidhru mkien iktar.

Iżda llum il-barrani sejjer ikollu raġuni oħra għaliex jieqaf hawnhekk u għaliex jimtela bil-kurżità u bl-interess meta jilmaħ din l-irħama li tfaħħar lil Laurent Ropa. Din sejra tkun waħda mit-tifkiriet li timla bl-interess tant lin-nies ta' ġewwa, kemm ukoll lill-barranin. Għaliex dik l-irħama sejra tfakkar mhux sempliċiment bniedem letterat li ta lid-dinja l-frott tal-ġenju tiegħu, imma sejra tfakkar bniedem eċċezzjonali li bih jistgħu

*Din it-taħdita nqrat minn Ġorġ Pisani fid-29 ta' Marzu 1970 meta nkixfet lapida fix-Xagħra ta' Għawdex biex tfakkar il-poeta rumanzier Laurent Ropa fil-preżenza ta' martu, l-armla Marguerite, ħuh Patri Piju Rapa O.P., il-Ministru Vincent Tabone, Chev. Dr. Anton Tabone bħala President tal-Kunsill Ċiviku, Dr. A. Cremona, il-Prof. G. Aquilina u nies oħra.

jkunu mkabbra u ferħana pajjiżi wisq akbar minn din l-art ċkejkna illi tagħtu l-ħajja. Sejra tfakkar patrijott fil-veru sens tal-kelma, ġentlom li ma jistħix min-nisel u l-oriġini tiegħu, iben, li għalkemm imbiegħed mill-omm li tagħtu l-ħajja, qatt ma nsieha la fil-kitba li ħarġet minn idejh u l-anqas fl-attivitajiet kollha ta' ħajtu. Mhux talli ma nsihiex, imma t-tifkira tagħha kellha sehem kbir fix-xejra li ħadu l-attivitajjiet kollha tiegħu bħala bniedem u bħala letterat.

Laurent Ropa, *il-bniedem li ġejna hawnhekk sabiex infakkru*, jista' jitqies tabilħaqq bħala bniedem eċċezzjonali. Imwieled fil-25 ta' Diċembru tas-sena 1891, hawnhekk ġewwa x-Xagħra, huwa kellu jinfired minnha meta kellu sentejn biss billi missieru, Ġużeppi Rapa, u ommu, Karmela, kellhom jemigraw għall-Belt ta' Bona, fl-Alġerija, sabiex ifittxu x-xogħol. F'dik l-art ospitali trabba u kiber iċ-ċkejken Laurent. Laurent beda l-istudji tiegħu fl-Ecole Normale ta' Kostantina sakemm l-istudji tiegħu wassluh biex isir surmast fl-iskejjel tal-Gvern u iktar tard Direttur ta' skola pubblika ta' dak id-distrett. Fi żmien il-gwerra ta' l-1914-1918 Laurent Ropa daħal fl-armata Franċiża fejn, għal erba' snin sħaħ, bħala fizzjal fir-reġiment famuż taż-Żuavi, iġġieled u xerred demmu għal dak il-pajjiż li kien laqgħu fi ħdanu tarbija. Meta ntemmet it-tieni gwerra dinjija, Laurent Ropa ma reġax lura lejn l-Afrika, iżda għażel li jibqa' jgħix fi Franza. Fi Franza huwa ltaqa' mas-sieħba ta' ħajtu *li llum għandna l-unur nilqgħu fostna hawnhekk.* Minn dan iż-żwieġ Ropa kellu żewġ ulied, ġuvni u xebba, li l-hena tagħhom kien dejjem li jisimgħu 'l missiehom ikellimhom fuq il-Gżejjer Maltin. Bid-diplomi u l-esperjenza li kiseb fit-tagħlim huwa nħatar ukoll hawnhekk direttur ta' skola. Iżda Laurent kien iħoss li fid-dinja huwa kellu missjoni importanti u ta' fejda x'jaqdi, il-missjoni tal-kitba. Ġo fih kien qed iħoss nar qawwi li kellu bżonn igħaddih lil ħaddieħor. Ix-xrara tal-poeżija xegħlet minn kmieni ġewwa moħħu u ġewwa qalbu u xegħlet f'torċa ta' ġmiel u sbuħija kif jidher mill-versi li ħarġu mill-pinna tiegħu. Ismu bħala poeta deher fi ktieb ippubblikat f'Pariġi bl-isem ta' *Anthologie des Poètes Neo-Classiques.* F'din l-antoloġija aħna nsibu sitta mill-poeżijiet tiegħu. Barra minn dan, Ropa ħareġ ukoll tliet kotba żgħar ta' poeżiji. Meta fis-sena 1945 kien bagħatli l-ewwel wieħed minn dawn il-kotba, awtografat minnu stess, li kien jismu *Notre Dame de la Vie* u ddedikat lill-għażiża martu, jiena dritt intbaħt li, għalkemm Laurent Ropa fuq kollox u qabel kollox kien rumanzier, b'danakollu huwa kien mogħni tabilħaqq b'qalb ta' poeta u kellu pinna tajba li taqdih biex ifisser bil-ħeffa u mingħajr taħbit it-

tqanqiliet kollha ta' qalbu. Kien baghadi t-tieni ktieb tal-poeżiji tiegħu fis-sena 1950 li kien jismu *Le Jardin d'Allelik*. It-tielet ktieb ta' poeżiji li kien jismu *La Prière à Hippone* kont irċevejtu madwar is-sena 1953. Qalu sewwa l-kritiċi ta' Ropa illi l-poeżija tiegħu ma fihiex realiżmu, imma ħsebijiet kważi eterei, viżjonijiet sbieħ tan-natura u nisġa ta' mħabba u tamiet, ġewwa sensiela ta' ħolm lelliexi u mdawwal. Ir-rumanzi li kiteb kisbulu tifħir u unuri minn kullimkien. L-ewwel wieħed, li deher fis-sena 1932, jismu *Le Chant de la Noria*, jiġifieri l-għanja tas-siena. It-tieni rumanz tiegħu li deher fis-sena 1936 kien jismu *Kaline*. L-aħħar rumanz tiegħu, maħruġ fis-sena 1960, kien iġib l-isem ta' *Bou Ras*.

Huwa kellu ħsieb li joħroġ żewġ rumanzi oħra u dramm fi tliet atti. Xtaq ukoll li jittraduċi mill-Malti xi poeżiji oħra, barra dawk li kien it-traduċa qabel. Naħseb illi dan ix-xogħol laħaq temmu, għalkemm dawn il-poeżiji tradotti mill-Malti għadhom ma rawx id-dawl. Fis-sena 1937 huwa qaleb mill-Malti għall-Franċiż wieħed u tletin poeżija ta' xi wħud mill-poeti Maltin li fosthom, għandi l-unur ingħid, hemm xi poeżiji tiegħi wkoll. Huwa imexxielu jistampa dawn il-poeżijiet fi ktieb wieħed taħt l-isem *Poètes Maltais*. Il-ktieb kien jagħmel sehem mill-magħrufa ġabra *Les Cahiers de Barberie*. F'dan il-ktieb, barra li huwa qaleb għall-Franċiż dawn il-wieħed u tletin poeżija, kiteb ukoll introduzzjoni u tagħrif storiku u reġa' wera, għal darb'oħra, is-sbuħija u l-qawwa ta' l-art illi tatu l-ħajja. Dan il-ktieb ta' Ropa qajjem sensazzjoni kbira fost il-letterati ta' ħafna pajjiżi li għalihom il-ġmiel tal-letteratura ċkejkna tagħna kien għadu moħbi għal kollox.

Huwa kien jikteb regolarment dwar Malta u l-affarijiet Maltin f'ġurnal li kien joħroġ f'Susa u li kien jismu *Melita* u li kellu lil Jean Vella bħala editur. F'dan il-ġurnal Ropa qaleb ukoll għall-Franċiż id-dramm patrijottiku *L-Akbar Imħabba* ta' Ivo Muscat Azzopardi. Fil-Qari Malti ta' Port Said kien deher studju twil u dettaljat ta' Ropa taħt l-isem *Malte et sa Littérature*. Fih Ropa wera kemm kien tabilħaqq infurmat tajjeb dwar l-arkeoloġija u l-istorja ta' Malta kif ukoll dwar il-ħila artistika u letterarja tal-Maltin. Nafu wkoll li huwa qaleb għall-Franċiż ir-rumanz tal-Professur Ġużè Aquilina *Taħt Tliet Saltniet*, għalkemm dan ix-xogħol voluminuż s'issa għadu ma ġiex ippubblikat. Fir-rumanz li kiteb Ropa l-personaġġi tiegħu huma aktarx kollha Maltin. Fihom l-awtur wera biċ-ċar ix-xewqa kbira li kellu f'qalbu li jagħti pubbliċità mill-akbar lil dawn il-Gżejjer maħbubin tagħna u jnissel interess fihom fil-moħħ ta' dawk kollha li kienu jaqrawhom.

Fit-tifħir li għamlulu l-ġurnali ta' Franza hemm ftit kliem meħud mill-ġurnal *Le Petit Matin* ta' l-10 t'April, 1937 li jiġbor, fi ftit kliem, is-servizz kbir li għamel għal Malta dan il-bniedem. Il-ġurnal qal hekk: "Il-Letteratura tad-dinja ġiet mogħnija bi lsien u ruħ ġodda." Fir-rivista Bulgara *Slovo* kien deher artiklu twil bir-ritratt ta' Ropa, filwaqt li artikli oħra t'apprezzament għax-xogħlijiet tiegħu dehru f'gazzetti u pubblikazzjonijiet ġewwa Tuneż, Bona, Sofija u Brussels. Il-ġurnali ta' barra ma naqsux illi jinteressaw ruħhom dwar ix-xogħlijiet li kienu joħorġu mill-pinna tiegħu. Fost artikli oħra dwar il-ħidma letterarja tiegħu nsibu kitba interessanti fil-ġurnal *Le dépêche de l'Est*. Saru wkoll konferenzi fuq il-kotba tiegħu f'Tuneż, Kostantina u Bona. Xi wħud mill-poeżijiet tiegħu ġew magħżula sabiex jixxandru minn fuq ir-Radju ta' Pariġi.

Il-pinna tiegħu ma kienet tedha qatt taħdem biex ixxerred l-isem ta' Malta u dak kollu li hemm tajjeb fil-ġens Malti ma' kullimkien. Fis-sena 1946 fil-ġurnal *Les Lettres Françaises* kiteb artiklu tassew interessanti dwar il-Poeta Nazzjonali tagħna Dun Karm li lejh huwa kellu qima kbira. Is-suċċessi tax-xogħlijiet tiegħu ġibduh iktar lejn ġensu u lejn art twelidu u mħabba f'hekk tħabbeb iktar mal-letteratura Maltija u ma' l-esponenti tagħha fil-Gżejjer Maltin. Il-qari ta' xogħlijiet letterarji Maltin komplew xegħlu ġo fih il-fjamma ta' l-imħabba lejn art twelidu. Aktar ma beda jaqra bil-Malti, aktar beda jixtieq li jiftaħ fommu u jitkellem bil-Malti. Il-kwistjoni kienet biss ma' min sejjer jitkellem bil-Malti. Wara sikta ta' tletin sena, aktarx bil-biża' u bit-temtim għall-ewwel, ħall ilsienu meta ġietu l-okkażżjoni li jiltaqa' fi Franza mal-Professur Saydon u mal-Professur Aquilina, għad-dell tal-Katidral ta' Chartres fit-30 ta' Lulju tas-sena 1937.

Huwa stess jiddeskrivi din il-laqgħa f'artiklu li kien deher fil-*Melita* tal-5 ta' Novembru tas-sena 1938. Isimgħu b'liema mod huwa pitter din il-laqgħa: "Iżda b'liema lsien fissirna ruħna? Il-Professur Saydon u Aquilina jafu l-Ingliż, jafu wkoll ftit Franċiż, jiena naf ħażin ħażin it-Taljan. Stajna, kieku ridna, infissru ruħna f'dawn l-aħħar żewġ ilsna: iżda aħna ma konniex f'Chartres għal daqshekk. Għall-ewwel ftit ta' tbeżżigħ biex nibda, għaliex wara tletin sena ftit stajt inħaddem l-ilsien ta' misserijieti, tajt il-ġieħ lill-Malti fostna billi qbadt nitkellem bih. Il-ħbieb tiegħi ħabtu jistagħġbu meta semgħuni nitħaddet, tista' tgħid bil-ħeffa, u jiena wkoll stagħġibt bija nnifsi. Ma ngħidx li tkellimt bil-Malti tal-Għaqda, iżda kien mill-aħjar nisel, min-nisel il-bdiewa, li fost in-nies kollha tad-dinja jżommu u jżommu biss dak li hu l-aktar utieq fin-nazzjon".

Minn dan il-kliem, kif diġà tarraft qabel, jidher ukoll illi Ropa, bħan-nies kollha kbar tad-dinja, ma kienx jistħi mill-oriġini tiegħu. Kien iħossu bħala unur li jistqarr li kien ġej minn familja tal-bdiewa u li kien twieled f'Għawdex, Gżira eminentement agrikola. Din l-imħabba għall-kampanja u għas-sbuħija tan-natura tinħass b'mod evidenti u konvinċenti ħafna fil-kitba kollha li ħarġet minn idejh, tant tal-poeżija kemm ukoll tal-proża. Dan jidher ukoll mill-esperjenza tiegħi personali i mir-rabtiet ta' ħbiberija li kelli miegħu. Jiena ma kontx nonqos li nibgħatlu l-kotba kollha li kont nistampa, tant tal-poeżija kif ukoll tal-proża. Wara li kien jirċievi dawn il-kotba huwa kien dejjem jiktibli ittri li jimlewli qalbi b'kuraġġ kbir, ittri li sejrin jibqgħu waħda mill-isbaħ tifkiriet ta' ħajti. Il-poeżija tiegħi kienet tolqtu u tqanqlu għaliex fiha kien iħoss dak l-element illi tant kien iħobb, is-sbuħija tan-natura u l-ilwien imżewqa tal-ħolqien. Iżda x-xogħlijiet tal-palk li kont nippubblika u nibgħatlu ma kenux jiġu milqugħa minnu bl-istess entużjażmu li bih kien jilqa' l-poeżija tiegħi. Ir-raġuni kienet illi, billi dawn ix-xogħlijiet tal-palk huma kollha ritratt tal-ħajja fis-soċjetà moderna, huwa kien jixtieqni nikteb dwar xi ħaġa taqbel iktar ma' l-ambjent karatteristiku t'Għawdex. F'ittra li kien kitibli fis-sena 1949, wara li kien irċieva l-ktieb tiegħi tas-sunetti *Il-Waltz tad-Dellijiet* kien għamel riferenza għax-xogħlijiet tiegħi tal-palk. Huwa staqsieni: "Inti tikteb spiss għat-teatru? Jiena ma naħsibx illi l-vuċi li int għażilt taqbel mat-temperament tiegħek. Għaliex ma tippruvax tikteb xi idilju rustiku li fih tkun tista' tkanta t-tifħir tal-kampanja sabiħa Għawdxija. Calypso ma tħosshiex tispirak?" Minn dan il-kliem jidher ċar kemm Ropa, għalkemm imbiegħed minn art twelidu, kien għadu Għawdex għal kollox b'qalbu, fis-sentimenti u fi ħsibijietu.

Il-kampanja t'Għawdex, bl-għoljiet, bil-fjuri u bil-fwieħa balzmija tagħha kienet kollha kemm hi f'qalbu u f'ruħu tnebbħu u taħdem sħiħ fuq ħsibijietu. Fl-iskola ta' ħoġor ommu kien daq il-ħlewwa tal-kelma Maltija u magħha xorob il-benna u l-ħlewwa kollha tal-viżjoni mdawla tas-sbuħija primittiva tal-Gżira favoluża li tagħtu l-ħajja. Laurent ropa, bniedem ta' qalb u fantasija kbira, kien dejjem joħlom fuq dawn il-Gżejjer Maltin li, aktar kemm kienu bgħid minnu fiżikament, iktar kienu viċin lejh moralment u sentimentalment. Huwa kien ilu jgħajjex f'moħħu ħolma kbira u patrijottika, dik illi jara l-Għaqda tal-Maltin imxerrda mad-dinja kollha, f'eżerċitu wieħed li jaħdem u jistinka biex igħolli l-isem ta' dawn il-Gżejjer u jżomm ħaj fost il-membri ta' din ix-xirka r-rabta qawwija bejnhom u bejn din l-omm ħanina, Malta. Huwa kien joħlom ukoll monument fil-Belt Val-

letta lill-mexxej erojku tal-Assedju l-Kbir, La Vallette, billi kienu impressjonawh wisq il-versi tal-poeta Ġanni Vassallo li bihom kien ċanfar lilna l-Maltin għaliex ma waqqafniex monument lil dan ir-rebbieħ ta' l-Assedju tal-1565.

Huwa xtaq illi dan ix-xogħol kellu jsir mill-iskultur Malti Grech li kien rebaħ f'dak iż-żmien il-*Grand Prix di Rome* fil-Villa Medicis ta' Ruma li hija proprjetà tal-Gvern Franċiż fejn isiru l-konkorsi li tniedi l-Akkademja tal-*Belle Arti*. Dan il-ħolm u dawn il-proġetti kollha ta' Ropa jkomplu jkabbruh mhux biss bħala poeta u rumanzier, imma anki bħala patrijott mill-aqwa illi, għalkemm imbiegħed minn art twelidu, kien dejjem jaħseb u jħammem kif jista' jagħmel biex jaraha iżjed magħrufa, meqjuma u maħbuba ma' kullimkien.

Din ma hix l-istorja ta' Laurent Ropa. Dawn huma biss ftit noti biex jirriżaltaw il-figura tiegħu bħala kittieb u bħala patrijott. Tinħtieġ wisq iktar kitba u xogħol, u fuq kollox, wisq iktar żmien biex wieħed jista' jagħti idea tajba tal-kwalitajjiet kollha kbar u nobbli li bihom kien imżejjen dan il-bniedem eċċezzjonali. Imma dawn il-ftit daqqiet ta' pinzell huma biżżejjed biex jirriżaltaw il-figura tiegħu u jġagħluna nifhmu bniedem li kien tabilħaqq eċċezzjonali fl-aspetti kollha ta' ħajtu u fl-attivitajjiet li jikkaratterizzaw il-ħidma patrijottika tiegħu. Kien bniedem eċċezzjonali għaliex l-istorja ta' ħajtu kważi twaqqa' għal kollox it-tagħlim psikoloġiku u proverbjali illi "bgħid mill-għajnejn, bgħid mill-qalb". Laurent Ropa mill-bogħod ta' l-Alġerija u ta' Pariġi kien iktar qrib lejn Malta minn ħafna oħrajn li kienu jgħixu ġo Malta stess fi żminijietu. Huwa kien bniedem li jiġbor fih dak kollu li hu għoli u kbir fin-nazzjon. Laurent Ropa jepitomizza u jissintetizza l-ideal tan-Nazzjonaliżmu Malti. Nistgħu ngħidu, bla biża' li niżbaljaw, li huwa kien wieħed mill-prekursuri li taw eżempju ta' dik il-kuxjenza nazzjonali li għandha ssawwar il-karattru Malti fil-perijodu ta' wara l-Indipendenza.

Il-qalb ta' Ropa kienet magħmula minn tliet elementi: imħabba għar-Reliġjon, għal Ilsienna u għal Pajjiżna. Iżda tiegħu ma kenitx imħabba prattika, attiva u militanti. Huwa kien igħix bil-viżjoni luminuża ta' Malta ħielsa u meqjuma, ta' Malta fl-Ilsien u l-Qalb, Nazzjon magħquda. F'ġurnal Malti tad-9 ta' Jannar ta' l-1939 wieħed kittieb li kien ta tagħrif dwar Laurent Ropa, li allura kien għadu ħaj, spiċċa l-artiklu tiegħu b'dawn il-kelmiet: "J'Alla l-Maltin kollha jiddakkru minn Laurent Ropa u li art twelidhom issir għażiża għalihom daqs kemm hi għażiża għalih". Illum li Laurent Ropa huwa mejjet *u li qegħdin nagħmlu t-tifkira tiegħu*

f'dan id-distrett sabiħ illi rah jitwieled, dawn il-kelmiet tal-ġurnal Malti għandhom idoqqu f'widnejna bħala twissija kontra l-kurrenti perikolużi li jinsabu jiġru fostna u li jheddu, bħal ma heddew dejjem, li jeqirdu l-immaġini ta' Malta u tal-karattru Malti.

Kemm kien jifraħ kieku kien fostna llum il-patrijott tagħna u sata' jara lil Malta tiegħu indipendenti, ħielsa, magħrufa u meqjuma barra mix-xtut limitati tagħha. Kemm kien jieħu gost kieku sata' jara lill-Maltin jieħdu sehem fil-laqgħat u l-assemblei ta' l-Ewropa u l-bandiera Maltija, Bajda u Ħamra, tperper glorjuża flimkien ma' ta' Nazzjonijiet oħra kbar f'kungressi, esibizzjonijiet u laqgħat oħra internazzjonali hawn Malta u barra minn Malta. Kemm kien jifraħ li kieku sata' jara dak l-Ilsien li tant kien iħobb, għaliex xorbu ma' ħalib ommu, qiegħed, sa fl-aħħar, jingħata dik il-qima u dak ir-rikonoxximent li jistħoqqulu bħala lsien il-poplu. Mill-ġenna tal-patrijotti u ta' l-eroj Laurent Ropa llum qiegħed iħares lejna u qiegħed jitbissem fuq din iċ-ċerimonja, jitbissem fuq dan id-distrett li rah jitwieled u fejn hawn jistrieħu l-fdalijiet ta' l-għażiż missieru. Qiegħed jitbissem mhux għaliex qiegħed jara dawn iċ-ċelebrazzjonijiet f'ġieħu, mhux għax sejjer jara lill-għażiża martu Marguerite Ropa tikxef il-lapida li ġġib ismu, u lil ħuh, Patri Piju, iberikha, mhux għaliex qed jara lill-awtoritajjiet u tant personalitajjiet oħra hawnhekk preżenti lesti biex isellmulu u jagħtuh qima, imma qiegħed jifraħ għaliex qiegħed jara jittrijonfa, bil-mod il-mod, l-ideal ta' ħajtu, l-ideal li jara li dak kollu li hu Malti u dak kollu illi jkabbar il-ġens tagħna qiegħed jiġi iżjed mifhum u apprezzat minn kulħadd. Mill-ġenna tal-patrijotti u ta' l-eroj, l-iben għażiż ta' din il-Gżira qed jagħmlilna għall-aħħar darba din it-twissija: Żommu dejjem f'qalbkom sħaħ l-ideali kbar li jagħmlu lil Malta Nazzjon, tħallux li Malta titlef l-identità u l-individwalità tagħha, tqabdu u ħabirku għal dak kollu li hu Malti, ħallu li Malta tibqa' dejjem Maltija.